

ירמיהו נ"א

תפקיד האומות בשעבוד עם ישראל ועונשם

רמב"ן בראשית ט"ו, י"ד

(יד) וגם את הגוי אשר יעבדו "וגם לרבות ד' גליות על ששעבדו את ישראל", לשון רש"י. ועל דרך הפשט יאמר, כאשר דנתי את בניך בגלות וענוי על עון, גם את הגוי אשר יעבדו אדן על החמס אשר יעשו להם:

והנכון בעיני, כי טעם וגם, אף על פי שאני גזרתי על זרעך להיות גרים בארץ לא להם ועבדום וענו אותם, אף על פי כן אשפוט את הגוי אשר יעבדו על אשר יעשו להם, ולא יפטרו בעבור שעשו גזרתי:

והטעם, כמו שאמר הכתוב (זכריה א' י"ד) "וקנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה וקצף גדול אני קוצף על הגוים השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה", ואומר (ישעיה מ"ז ו') "קצפתי על עמי חללתי נחלתי וגו'" וכן היה במצרים, שהוסיפו להרע, כי השליכו בניהם ליאור, וימררו את חייהם וחשבו למחות את שמם. וזה טעם דן אנכי, שאביא אותם במשפט, אם עשו כנגזר עליהם או הוסיפו להרע להם. וזהו מה שאמר יתרו "כי בדבר אשר זדו עליהם" (שמות י"ח י"א), כי הזדון הוא שהביא עליהם העונש הגדול שאבדם מן העולם וכן "כי ידעת כי הזידו עליהם" (נחמיה ט' י):

והרב נתן טעם בספר המדע (הלכות תשובה ו' ה') לפי שלא גזר על איש ידוע, וכל אותם המריעים לישראל אלו לא רצה כל אחד מהם הרשות בידו, לפי שלא נגזר על איש ידוע. ולא נתכנו דבריו אצלי, שאפילו גזר שאחד מכל האומות יריע להם בכך וכך, וקדם זה ועשה גזרתו של הקב"ה זכה בדבר מצוה. ומה טעם בדבריו, כאשר יצוה המלך שיעשו בני מדינה פלונית מעשה מן המעשים, המתרשל ומטיל הדבר על האחרים חומס וחוטא נפשו, והעושה יפיק רצון ממנו. וכל שכן שהכתוב אמר וגם את הגוי אשר יעבדו, שיעבדו הגוי כולו. והם הלכו מעצמם למצרים. אבל הטעם כאשר כתבתי:

וכבר הזכירו רבותינו הענין הזה, אמרו בואלה שמות רבה (ל' ט"ו) משל לאדון שאמר לבנו "יעשה עם פלוני ולא יצערנו", הלך ועשה, אף על פי שעשה עמו חנם לא הניח שלא היה מצערו כשנתרצה האדון לבנו גזר על מצערו הריגה, כך גזר הקב"ה שיהיו ישראל משועבדין במצרים, עמדו עליהם ושעבדום בחוזק אמר הקב"ה היה לכם לנהוג במ כעבדים ויעשו צרכיכם, אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה (זכריה א' ט"ו) עד כאן לשונם:

ודבר ברור הוא כי השלכת בניהם ליאור אינה בכלל "ועבדום וענו אותם", אבל היא עקירתם לגמרי, וכן מה שאמרו תחלה הבה נתחכמה לו פן ירבה (שמות א' י'), אינו בכלל עבדות וענוי, מלבד מה שהוסיפו בענוי עצמו, וימררו את חייהם בעבודה קשה וגוי והוא מה שאמר הכתוב (דברים כ"ז ז') וירא את עניינו ואת עמלינו ואת לחצנו:

ודע והבן כי האיש שנכתב ונחתם בראש השנה להריגה לא ינקה הליסטים ההורג אותו בעבור שעשה מה שנגזר עליו, הוא רשע בעונו ימות ודמו מיד הרוצח יבוקש:

אבל כאשר תצא הגזירה על פי נביא, יש בעושה אותה דינים, כי אם שמע אותה ורצה לעשות רצון בוראו כנגזר אין עליו חטא אבל יש לו זכות בו, כאשר אמר ביהוא (מ"ב י' ל') "יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בנים רבעים ישבו לך על כסא ישראל" אבל אם שמע המצוה והרג אותו לשנאה או לשלול אותו, יש עליו העונש כי הוא לחטא נתכוון, ועבירה הוא לו:

וכן הכתוב אומר בסנחריב (ישעיה י' ה') "הוי אשור שבט אפי וגוי בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אצונו" ואמר הכתוב "והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב כי להשמיד בלבבו", ועל כן הענישו בסוף, כמו שנאמר (שם י' י"ב) "והיה כי יבצע ה' את כל מעשהו אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו וגו'" ואמר בו "שה פזורה ישראל אריות הדיחו הראשון אכלו מלך אשור וזה האחרון עצמו נבוכדראצר מלך בבל, לכן כה אמר ה' [וגו'] הנני פוקד אל מלך בבל ואל ארצו כאשר פקדתי על מלך אשור" (ירמיה נ' י"ז) והנה זו ראייה שנענש מלך אשור על הרעה שעשה לישראל:

והנה נבוכדראצר שמע כי הנביאים פה אחד קוראים אותו להחריב ירושלים, והוא וכל עמו נצטוו על כך מפי הנביא, כמו שכתוב (ירמיה כ"ה ט') "הנני שולח לך ולקחתי את כל משפחות צפון נאם ה' ואל נבוכדראצר מלך בבל עבדי והביאותים על הארץ הזאת ועל יושביה והחרמתים", וכתוב (שם ל"ב כ"ח) "הנני נותן את העיר הזאת ביד הכשדים וביד נבוכדראצר מלך בבל והציתו את העיר באש", ואף על בית המקדש עצמו אמר (שם כ"ו ו') "ונתתי את הבית הזה כשילה" והם יודעים כי מצות השם היא, כמו שאמר נבוזראדן לירמיהו (שם מ' ב') "ה' אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה'", ואף על פי כן נענשו הכשדים כולם בסוף:

והיה זה מפני שני טעמים, האחד שגם הוא נתכוון להשמיד כל הארץ להגדיל ממשלתו, כמו שכתוב בו (ישעיה י"ג י"א) "והשבתי גאון זדים וגאות עריצים אשפיל", וכתוב (שם י"ד י"ג) "ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה וגו'", וכתוב "אעלה על במתי עב אדמה לעליון", וכתוב באומתו (שם מ"ז ח') "האומרת בלבבה אני ואפסי עוד" ואמר בו חבקוק (חבקוק ב' ט') "הוי בוצע בצע רע לביתו לשום

במרום קנו וגו', והנה זה כענשו של סנחריב, ולכך אמר הכתוב (ירמיה נ' י"ח) "לכן כה אמר ה' הנני פוקד אל מלך בבל ואל ארצו כאשר פקדתי על מלך אשור":

אבל היה במלך בבל עונש אחר, שהוסיף על הגזרה והרע לישראל יותר מאד, כמו שאמר בו (ישעיה מ"ז ו') "קצפתי על עמי חללתי נחלתי ואתנם בידך לא שמת להם רחמים על זקן הכבדת עולך מאד", ועל כן בא עליהם עונש כפול ומכופל שנשמד זרעו לגמרי, "ולא יהיה לבבל שם ושאר נין ונכד" (ישעיה י"ד כ"ב), ונשמדה עירו לעולמים, שנאמר (שם י"ג י"ט) "והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה לא תשב לנצח ולא תשכון עד דור ודור ורבצו שם ציים ושעירים ירקדו שם", ואמר בו הכתוב (ירמיה נ"א י"א) "כי נקמת ה' היא נקמת היכלו", וכתוב (שם נ"א ל"ה ל"ו) "חמסי ושארי על בבל תאמר יושבת ציון ודמי אל יושבי כשדים תאמר ירושלים, לכן כה אמר ה' הנני רב את ריבך ונקמתי את נקמתך" ופסוקים רבים כאלה:

רמב"ם הלכות תשובה פרק ו' הלכה ה'

(ה) ומהו זה שאמר דוד טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך ידרך ענוים וגו' זה ששלח נביאים להם מודיעים דרכי ה' ומחזירין אותן בתשובה. ועוד שנתן בהם כח ללמוד ולהבין. שמדה זו בכל אדם שכל זמן שהוא נמשך בדרכי החכמה והצדק מתאווה להן ורודף אותם. והוא מה שאמרו רז"ל בא לטהר מסייעין אותו כלומר ימצא עצמו נעזר על הדבר: והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם, הרי גזר על המצריים לעשות רע. וכתוב וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ, הרי גזר על ישראל לעבוד עכו"ם. ולמה נפרע מהן? לפי שלא גזר על איש פלוני הידוע שיהיה הוא הזונה אלא כל אחד ואחד מאותן הזונים לעבוד עכו"ם אילו לא רצה לעבוד לא היה עובד. ולא הודיעו הבורא אלא מנהגו של עולם. הא למה זה דומה לאומר העם הזה יהיה בהן צדיקים ורשעים לא מפני זה יאמר הרשע כבר נגזר עליו שיהיה רשע מפני שהודיע למשה שיהיו רשעים בישראל. כענין שנאמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ וכן המצריים כל אחד ואחד מאותן המצריים והמריעים לישראל אילו לא רצה להרע להם הרשות בידו שלא גזר על איש ידוע אלא הודיעו שסוף זרעו עתיד להשתעבד בארץ לא להם וכבר אמרנו שאין כח באדם לידיע היאך ידע הקב"ה דברים העתידין להיות.

השגת הראב"ד שם

[השגת הראב"ד - והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם וכו' א"א אלה הם אריכות דברים שאינן מתובלים וחי ראשי כמעט אני אומר שהם דברי נערוות יאמר הבורא לזונים למה זנית ואני לא הזכרתך בשם כדי שתאמר שעליך גזרתי יאמרו לו הזונים ועל מי תלה גזרתך על אותן שלא זנו הנה לא נתקיימה גזרתך אבל וקם העם הזה וזנה כבר אמרנו שאין בענין הזה ידיעת הבורא גזירה וכ"ש בכאן שאף משה אמר כי השחת תשחיתון הן בעודני חי עמכם ואף כי אחרי מותי וכ"ש הבורא שהיה יכול לומר כן בלא גזירה וענין המצרים אינה משני פנים האחד כי הדבר ידוע שאין הבורא נפרע מאדם רע אלא ברע ממנו ואחר שיפרע מזה יחזור ויפרע מן הרע ממנו ברשעו וכן הוא אומר הוי אשור שבט אפי כהתימך שודד תושב פי מפני רשעך וגודל לבך והתפארך עלי והמצרים ג"כ רשעים היו וראויים למכות ההם ואילו שמעו למשה בתחלה ושלחו את ישראל לא היו לוקים ולא טבעו בים אבל זדונו של פרעה ובזותו את הבורא יתברך לפני שלוחו הוא גרם לו והשני כי הבורא אמר וענו אותם והם עבדו בהם בפרך והמיתו מהם וטבעו מהם כענין שנאמר אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה לפיכך נתחייבו]:

אור החיים בראשית שם

והנכון בעיני הוא כי כל האומות חייבין ליענש על כל העינוי והצער אשר יריעו לנו והחקירה מעיקרה אינה צודקת, כי האומות טעם אשר יענונו הוא לצד הבדלתנו מהם וקיום המצות אשר אנו מקיימין, וצא ולמד אם היו ישראל עובדים לטלה והיו לעם אחד במצרים לא היו המצריים משתעבדים בהם והיו כאחיהם המצריים, וכן בכל אומה ואומה אשר תשעבד ישראל ותריע, הטעם הוא לצד היותינו נחלת שדי:

ומעתה מה מקום לטענת שהם שלוחי אל הגוזר, והלא אל גזר על אשר עברו ענף אחד מדבריו, והם מריעים על שאינם עוברים כל התורה והיו ככל הגוים בית ישראל, והוא אומר (זכריה א' ט"ו) אני קצפתי מעט, פירוש על אשר עברו על חלק מהתורה קצפתי מעט, והם האומות המיסרים את ישראל אדרבה עוזרים באמצעות העינוי לרעה לעבור על הכל, וכן הוא שהעובר על הדת פוטרים אותו מכל רע ומטיבין לו, והוא אומר וגם את הגוי, אני אתדיין עמו כי אני יודע מחשבות אדם ותחבולותיו וטעם העינוי שאינו לצד קיום מצות ה' שגזר עליהם כן, וממוצא דבר אתה יודע כי הגדיל אויב עשות רשע כיון שמיסר לצד שנאתו אין שנאה כשנאת הדת, ופשוט הוא כי יתאכזר עליהם בהפלגה וכפי זה יוצדק לומר וגם את גוי שהוא הודעת ריבוי הצער אשר יעבור על בניו, וסמוך לזה כתב ואחרי כן יצאו גוי, פירוש כיון שאין דעתם לקיים מצות ה' ישנם בהשבת הגזילה בכל מה ששעבדו אותם, וצא ולמד ממעשה גביהה (סנהדרין צ"א) שתבע מהמצריים שכר כמה שנים ששעבדו בישראל:

עוד ירמוז הכתוב על דרך אומרם ז"ל (במ"ר ז' י') גלו למצרים שכינה עמהם וכו', וכתוב (תהלים צא טו) עמו אנכי בצרה ו ועוד אמרו בפסוק ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (שמות כד ו') שירמוז אל שעבוד שנשתעבדו ישראל בלבנים וכו' (רש"י שם) והוא אומר וגם את הגוי אשר יעבדו בהם שם אתם עמם דן אנכי שירמוז אל השכינה שתהיה עמם בגלות, ובוה ידויקו תיבת וגם שהוא תוספת צער, ותיבת את, ותיבת אנכי ז: